

Az Erdélyi Nemzeti Történelmi Múzeum restaurált fémfonalas textiliáinak vizsgálata

Doina Boroş

A konzerválás, restaurálás folyamán, különösen a tisztításnál elengedhetetlen, hogy megismerjük az alapanyagok és díszítőanyagaik összetételét, mert ennek függvényében választjuk ki a tisztítási módot. Többszörösen igaz ez a fém–textil összetételű tárgyakkal. Az Erdélyi Nemzeti Történelmi Múzeum¹ gyűjteményében nagyon sok fémfonalas textília található, többségük ezüst- és aranyozott ezüst fonallal hímzett, díszített. Tanulmányunkban néhány nemesfémmel díszített, kivételesen szép darab anyagvizsgálatának eredményeit mutatjuk be. A textiliákat a múzeum műhelyében Vajda Katalin restaurálta.

Az évek folyamán sokfajta fém díszítménnyel találkozunk: fémfonalak, pikkelylemezcsek, flitterek, boglárok, kerek és ovális formában, laposak és domborúak, simák vagy zománczottak, színtelen és színes lakkréteggel bevontak, gömb és csepp alakú fémgyöngyök, stb.

Az ismertetésre kerülő műtárgyak közül a leglátványosabbak talán a Fehér megyei Küküllőváron előkerült leletek: **Kendi Zsófia főkötője és nyakpántja**². A 19. század végén a küküllővári evangélikus templom javítása közben találtak egy befalazott kriptát három málladozó, 16. századi koporsóval, egyikben nyugodott Kendi Zsófia. A lelet három legszebb darabja: egy bársony főkötő, egy bársony nyakpánt és egy bársony köpeny arany boglárokkal, drágakövekkel, igazgyöngyökkel díszítve. A főkötőt (leltári szám F 18139) és a pántot (leltári szám F 18140) restauráltuk. Mind a három tárgy alapanyaga azonos, selyembársonyból készültek. Erre az alapra varrták fel pamut cérnával a díszeket, a főkötőre zománczott arany boglárokat és igazgyöngyöket, a nyakpántra zománczott és sima arany boglárokat, gömb alakú arany gyöngyöket, spirál formájú ezüstdrót díszeket, igazgyöngyöket, csiszolt pirop (gránát) gyöngyöket, aranyozott kerámia lapocskákat, amikre kaboson formára csiszolt három kis gránátot erősítettek. A bársony annyira gyenge megtartású volt, hogy új hordozót szabtunk és arra varrtuk fel a díszeket (1–5. kép).

Aranyfonallal hímezték a 17–18. századi **úrasztali terítőt**. Vékony, könnyű lenvászatra dolgoztak dróttal,

¹ Kolozsvár (Cluj Napoca)

² Boroş, Doina – Vajda, Catalina: Reconstituirea unei bonete din secolul al XVI. (Egy 16. századi főkötő rekonstrukciója) apartinând MNIT. In: ActaMN, 37–38. II. 2000–2001. pp. 375–376., Doina Boroş – Catalina Vajda: Reconstituirea unei piese de vestimentație din secolul al XVI. (Egy 16. századi nyakpánt rekonstrukciója) apartinând MNIT. In: ActaMN, 39–40. II. 2002–2003. pp. 437–411.

2. kép. Főkötő, részlet restaurálás előtt.

1. kép. Főkötő restaurálás után.

3–4. kép. Nyakpánt, részletek restaurálás előtt.

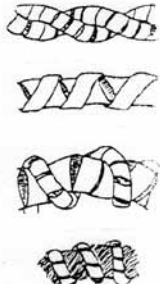

5. kép. Nyakpánt restaurálás után.

I. Fémfonlak bélfonal nélkül

- Drót
- Szalag

II. Fémfonlak bélfonallal

- Egyszerű fémfonal
- Bouillon (bélfonal nélküli fémfonal)
- Brillant – bélfonalt nem eltakarva feltekert fémfonal
- Egyéb összetett fémfonalak

6. kép. Fémfonal típusok.

a fém összetétele: arany kevés ezüsttel ötvözve. A textiliát konzerválása során vékony vászonnal támasztottuk alá.

Ezzel beléptünk a hímzések világába. Ősi díszítési eljárás „a legrafináltabb művészi kifejezési mód az iparművészet keretén belül” a művészettörténész³ szerint. Az alapanyagok vizsgálata azt mutatja, hogy gyűjteményünk darabjainak⁴ zömét vékonyabb vagy vastagabb lenvászon hordozóra hímezték, de selyemre varrottakat is találunk, ezek főleg ruha tartozékok. A fém hímzőfonalak arany színű vagy ezüst színű fémfonal elnevezéssel szerepelnek az irodalomban, mert más az összetételük. Szerző azonosított olyan ötvözetet, amelyben egyik fél van túlsúlyban, aranyozott ezüstöt, aranyozott rézszálat (Lyon-i vagy Leon-i száznak nevezik a két város után, ahol nagy mennyiségben állították elő), sárgarezet (réz és cink), vöröszet és ezüstöt stb. Szerkezetük szerint két nagy csoportba sorolhatók: bélfonal köré tekertek és önálló, bélfonal nélküliek.

³ Nicolescu, C.: Moștenirea artei bizantine in România. București, 1971. pp. 9–10.

⁴ Cipăianu, Ana Maria: Materiale și tehnici utilizate la broderiile transilvănene din secolele XVII-XVIII. (Erdélyi hímzések anyagai és technikái a 17–18. században) In: ActaMN XXI. 1984. pp. 735–757.

7. kép. Halotti párna, részlet restaurálás előtt.

8. kép. Halotti párna, részlet tisztítás után.

9. kép. Halotti párna restaurálás után.

Az önálló fémfonalak keresztmetszetük szerint lehetnek drótok és szalagok. A bélfonaltal szálak készülhetnek: bél köré csavart drótból vagy a bél köré csavart szalagból. Gyűjteményünkben leggyakoribb a hernyóselyem bélre nagyon szorosan tekert szalagból készült fonál (csak alapos vizsgálattal látjuk meg a selymet). Más, többször előforduló szál a brilliant⁵ és a bouillon⁶ (6. kép).

Néhány hímzett textiliával illusztráljuk az előbb bemutatott fémfonalakat.

Halotti párna⁷ a 17. századból (leltári szám F 19003). Selyem hordozóra hímezték pasztellszínű selyem

⁵ A brilliant olyan fémfonal, amelynél a színes bélfonallal ritkán csavarták a drótot vagy szalagot, hogy a bél színe látszódjon.

⁶ A bouillon bél nélküli fémfonaltal díszítvény, a drótot vagy szalagot henger formájúvá csavarták (mint egy kis rugó).

⁷ Boros, Doina – Vajda, Catalina: Restaurarea unei fețe de perină (Egy párnahéj restaurálása). In: Restaurarea știință și artă, Ed. Muzeului județean de istorie Brașov, 2005. pp. 167–171. (Egy párnahéj restaurálása).

10. kép. Nyeregtakaró restaurálás után.

fonalakkal és 0,2 mm vastag, fémfonallal, ez selyem bélre tekert aranyozott ezüstszalag. A párnát tisztítottuk és alábéleltük. Az állandó kiállításon kiterítve hímzéseként szerepel, nem az eredeti alakjában (7–9. kép).

Nyeregtakaró⁸, 17. századi hímzőmesterek munkája (leltári szám F 5769). Két egyenlő méretű, zöld selyemszövetből állították össze, az egyik hímzett bársony, a másik díszítetlen atlasz. A domború hímzést arany- és ezüstsínű fémfonallal készítették, körben rojttal díszítették. A fémvizsgálat eredménye: ezüst- és aranyozott ezüstszalag selyem bélre tekerve, a hímzésnél és rojtoknál is (10. kép).

Egy 18. századi **tarsoly**⁹ (leltári szám F 5690) fedelének hordozója piros bársony, erre varrták a díszes domború hímzést. A fémfonalak ezüsből és aranyozott ezüsből készültek selyem bélre tekerve: sima szál, brillant, bouillon. A flitterek anyaga ezüst és aranyozott ezüst. Ezek mellett még pirosra festett ezüst lemezcsekkel is fokozták a pompát, nyomokban megmaradt rajtuk a kraplakk (11–13. kép).

Ezüstsínű, pirosra és zöldre festett lemezcsekét találtunk a 19. századi, **vármegye zászlón**¹⁰ is (leltári szám F 6734). Ezek vékony ón lemezcsek, a piros festék kraplakk, a zöld pedig enyvvvel kevert földfesték. A két lapból álló zászló hordozóanyaga atlaszkötésű

11. kép. Tarsoly restaurálás után.

12–13. kép.
Tarsoly, részlet.

selyemszövet. A lemezcsek mellett domború hímzések és rátétek díszítik. Azonosítottunk fémfonalakat: aranyozott ezüstszalagot selyembélre csavarva, többféle vastagságban, ezüstszalagot önállóan, ezüst és ezüstözött réz flittert, díszítő zsinórokat (selyem szál összecsavarva selyem bélre tekert aranyozott ezüstszalaggal), rézdrótból készült bouillont, üveggyöngyöt. Az allegorikus figurák olajtechnikával festett részleteiben – arc és

⁸ A nyeregtakaró díszes takaró, amit a nyeregre vagy a nyereg alá terítettek a középkori lovasok (<http://dexonline.ro>).

⁹ A tarsoly a könnyűlovasság egyenruhájához tartozó, a dolmány alá csatolt szíjról lelógó, bőrből készült lapos, díszes táská (<http://dexonline.ro>).

¹⁰ Boros, Doina – Vajda, Catalina: Probleme legate de curățirea pieselor textile cu ornamente metalice. (Fém díszítésű textíliák tisztításakor adódó problémák) In: Acta MN, 33/II, 1997. pp. 347–355.

14. kép. Vármegye zászló, 1. lap.

15. kép. Vármegye zászló, 2. lap.

végtagok – ólomfehéret és barna földfestéket találtunk (14–15. kép).

Egy 18. századi **hajháló**¹¹ (leltári szám F18448) Kolozsváron, a Farkas utcai református templom kriptájának feltárásakor került elő a 20. század elején. A hajháló selyemfonalból készült csomózással, makramé technikával. Többféle aranyozott ezüst fémfonallal (16–17. kép), igazgyöngyökkel, aranyozott ezüst zománccos boglárokkal (csak egy behorpadt maradt rajta) díszítették.

A 17. század végén készült **törölköző**¹² (leltári szám F 5880 és F 5879) hímzésében érdekes fémfonalat találtunk: 0,6 mm széles és 0,015 mm vastag, kékesszürke szalag, amelynek a vágási felülete ragyogó sárgásfehér. Ezüst ötvözet, kis mennyiségben tartalmaz aranyat és rezet. A fémfonalat szulfonálásnak vetették alá, a felületi színét az ezüst-szulfid adta. A múzeum gyűjteményében két törölközőn fordul elő ilyen fémszál.

Az ismertettekén kívül számos más műtárgyat is díszítettek fémfonallal, melyek vizsgálati eredményeit egy következő tanulmányban tesszük közzé.

Fordítás: *Vajda Katalin*

Doina Boros
 Vegyész
 Erdélyi Nemzeti Történelmi Múzeum
 Kolozsvár
 Constantin Daicoviciu u. 2.
 Mobil: +40-722-735-268

16. kép. Hajháló restaurálás után.

17. kép.
 Hajháló, részlet
 restaurálás után.

¹¹ Boros, Doina – Vajda, Catalina: O piesă inedită din patrimoniul MNIT (Investigații și restaurare). (Egy ismeretlen műtárgy az ENTM gyűjteményéből – anyagvizsgálat és restaurálás). In: ActaMN, 35–36/II. 1999. pp. 369–372.

¹² Szőke, Ana Maria – Boros, Doina: Broderii de epocă – investigarea firelor metalice. (Korabeli hímzések – fémfonalak azonosítása) In: ActaMN, 26–30/II. 1989–1993. pp. 535–544.